

Uchwała z dnia 21 stycznia 2011 r., III CZP 125/10

Sędzia SN Jacek Gudowski (przewodniczący, sprawozdawca)

Sędzia SN Grzegorz Misiurek

Sędzia SN Irena Gromska-Szuster

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa Stowarzyszenia "T.L." w P. przeciwko Spółdzielczej Kasie Oszczędnościowo-Kredytowej "J." w J. o uznanie postanowienia wzorca umowy za niedozwolony, po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym w dniu 21 stycznia 2011 r. zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Apelacyjny w Warszawie postanowieniem z dnia 21 października 2010 r.:

„Czy określony w art. 3 ust. 2 ustawy z dnia 14 grudnia 1995 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych (Dz.U. z 1996 r. Nr 1, poz. 2 ze zm.) charakter działalności spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych wyłącza te podmioty z kręgu przedsiębiorców, to jest tych podmiotów, które mogą być stronami w sprawach gospodarczych, o których mowa w art. 479¹ § 2 pkt 4 k.p.c.?”

podjął uchwałę:

Spółdzielcza kasa oszczędnościowo-kredytowa utworzona i działająca na podstawie ustawy z dnia 14 grudnia 1995 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych (Dz.U. z 1996 r. Nr 1, poz. 2 ze zm.) jest przedsiębiorcą w rozumieniu art. 479² § 1 k.p.c.

Uzasadnienie

Wyrokiem z dnia 21 grudnia 2009 r. Sąd Okręgowy w Warszawie – w sprawie z powództwa Stowarzyszenia "T.L." w Poznaniu przeciwko Spółdzielczej Kasie Oszczędnościowo-Kredytowej w J. – uznał za niedozwolone postanowienia wzorca umowy „Regulamin antykryzysowej linii pożyczkowej (ALP)” o określonej treści i zakazał stronie pozwanej wykorzystywania ich w obrocie z konsumentami. W

motywach wyroku Sąd Okręgowy ustalił m.in., że strona pozwana prowadzi działalność gospodarczą.

W apelacji strony pozwanej znalazł się m.in. zarzut naruszenia art. 479¹ § 2 pkt 4 k.p.c. przez przyjęcie, że jest ona przedsiębiorcą i w związku z tym ma legitymację procesową w sprawie o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone. Przy jej rozpoznawaniu Sąd Apelacyjny w Warszawie powziął poważne wątpliwości, którym dał wyraz w przedstawionym do rozstrzygnięcia zagadnieniu prawnym.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Definiując sprawę gospodarczą, ustawodawca określił ją w art. 479¹ § 1 k.p.c. jako sprawę ze stosunków cywilnych między przedsiębiorcami w zakresie prowadzonej przez nie działalności gospodarczej, przy czym w § 2 dopełnił to określenie i wymienił te rodzaje spraw, które wprawdzie nie spełniają wymagań stawianych w § 1, ale są rozpoznawane w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych z mocy arbitralnego ustanowienia. Tak więc, zgodnie z art. 479¹ § 2 pkt 4 k.p.c., sprawami gospodarczymi rozpoznawanymi w postępowaniu odrębnym unormowanym w dziale IVa tytułu VII księgi pierwszej k.p.c. są także m.in. sprawy przeciwko przedsiębiorcom o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone.

Kryterium kwalifikującym te sprawy do postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych jest – obok przedmiotu sporu (por. art. 479³⁶ k.p.c. w związku z art. 384 i nast. k.c.) – występowanie po stronie pozwanej przedsiębiorcy, a więc podmiotu spełniającego wymagania definicji określonej w art. 479² § 1 k.p.c., nawiązującej wprost do definicji przedsiębiorcy zawartej w prawie cywilnym, tj. w art. 43¹ k.c. Wynika z niej, że przedsiębiorcą jest osoba fizyczna, osoba prawna albo jednostka organizacyjna niebędąca osobą prawną, prowadząca we własnym imieniu działalność gospodarczą lub zawodową. W tej sytuacji rozstrzygnięcie zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Okręgowy zależy przede wszystkim od tego, czy spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe prowadzą działalność gospodarczą, jest bowiem oczywiste, że nie dotyczy ich działalność zawodowa, definiowana w piśmiennictwie jako działalność specjalistyczna – wykonywana najczęściej w ramach tzw. wolnych zawodów – podejmowana zazwyczaj przez osoby fizyczne w ramach określonej profesji, a więc w sposób

kwalfikowany (najczęściej bardzo wysoko), zorganizowany i fachowy, z zachowaniem zasad sztuki oraz szczególnej staranności.

Zgodnie z art. 2 ustawy z dnia 14 grudnia 1995 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych (Dz.U. z 1996 r. Nr 1, poz. 2 ze zm. – dalej: „u.s.k.o.k.”), kasa jest spółdzielnią, do której – w zakresie nieuregulowanym odmiennie – stosuje się przepisy ustawy z dnia 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze (jedn. tekst: Dz.U. z 2003 r. Nr 188, poz. 1848 ze zm. – dalej: „Pr.spółdz.”). Celem kasy – zgodnie z art. 3 u.s.k.o.k. – jest gromadzenie środków pieniężnych wyłącznie swoich członków, udzielanie im pożyczek i kredytów, przeprowadzanie na ich zlecenie rozliczeń finansowych oraz pośredniczenie przy zawieraniu umów ubezpieczenia, przy czym działalność kasy jest działalnością niezarobkową. Właśnie niezarobkowy – w taki sposób kwalifikowany przez ustawodawcę – charakter działalności kasy spowodował powstanie wątpliwości w doktrynie oraz rozbieżności w orzecznictwie; legł także u podłoża zagadnienia przedstawionego do rozstrzygnięcia w niniejszej sprawie.

Podejmując to zagadnienie należy podkreślić, że skoro kasa oszczędnościowo-kredytowa jest spółdzielnią, to – zgodnie z art. 1 i 67 Pr.spółdz. – prowadzenie działalności gospodarczej jest podstawowym przedmiotem jej działania oraz racją bytu prawnego; działalność ta jest prowadzona w interesie członków na zasadach rachunku ekonomicznego, w celu zapewnienia im korzyści. Oceniając ten aspekt działalności spółdzielni na przykładzie spółdzielni mieszkaniowych, które – podobnie jak kasy oszczędnościowo-kredytowe – prowadzą działalność gospodarczą tzw. bezwynikową, nieobliczoną na zysk (art. 208 Pr.spółdz.; obecnie art. 4-6 ustawy z dnia 15 grudnia 2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych, jedn. tekst: Dz.U. z 2003 r. Nr 119, poz. 1116 ze zm.) – Sąd Najwyższy uznał, że w zakresie działalności ukierunkowanej na szeroko pojęte zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych swoich członków muszą być traktowane na rynku tak samo jak inni przedsiębiorcy działający bezpośrednio w celu osiągnięcia zysku (por. np. uchwała składu siedmiu sędziów z dnia 6 grudnia 1991 r., III CZP 117/91, OSNCP 1992, nr 5, poz. 65, uchwały z dnia 25 czerwca 1991 r., III CZP 53/91, „Biuletyn SN” 1991, nr 6, s. 5 i z dnia 26 kwietnia 2002 r., III CZP 21/02, OSNC 2002, nr 12, poz. 149 oraz wyroki z dnia 18 grudnia 1996 r., II CKN 28/96, OSNC 1997, nr 4, poz. 44 i z dnia 12 marca 2004 r., II CK 53/03, nie publ.; odmiennie, ale bez poparcia w innych orzeczeniach, wyrok z dnia 7 grudnia 1990 r.,

II CR 462/90, OSP 1992, nr 3, poz. 69 oraz postanowienie z dnia 29 kwietnia 1998 r., III CZP 7/98, OSNC 1998, nr 11, poz. 188).

Sąd Najwyższy wyjaśnił przy tym, że działalnością gospodarczą jest także działalność niezarobkowa, zmierzająca jedynie do pokrywania własnymi dochodami ponoszonych kosztów. W działalności, w której dominuje podporządkowanie regułom ekonomicznym, motyw zysku (zarobku) zastępowany jest motywem racjonalnego (ekonomicznego) gospodarowania, co oznacza zamiar uzyskania maksymalnego efektu – niekoniecznie zysku – przy danym nakładzie środków albo zamiar minimalnego zużycia tych środków w celu wykonania wyznaczonego zadania. W konsekwencji, działalność spółdzielni mieszkaniowych, dostosowana do ich specyficznych zadań, choć nieprowadzona w celu zarobkowym, lecz podporządkowana nadrzędnej zasadzie gospodarności, mieści się w pojęciu działalności gospodarczej (por. uchwała składu siedmiu sędziów z dnia 6 grudnia 1991 r., III CZP 117/91 oraz uchwały z dnia 30 listopada 1992 r., III CZP 134/92, OSNCP 1993, nr 5, poz. 79, z dnia 6 sierpnia 1996 r., III CZP 84/96, OSNC 1996, nr 11, poz. 150 oraz z dnia 11 maja 2005 r., III CZP 11/05, OSNC 2006, nr 3, poz. 48). Należy zaznaczyć, że w piśmiennictwie oraz w obrocie za działalność gospodarczą uważa się także tzw. działalność *non for profit* lub *non profit*, skupioną głównie na wspieraniu dobra publicznego lub prywatnego (w tym na realizacji własnych celów statutowych), oderwaną od celu zarobkowego.

Orzecznictwo Sądu Najwyższego dotyczące spółdzielni mieszkaniowych, ugruntowane w ciągu ostatniego dwudziestolecia i niebudzące żadnych istotnych wątpliwości, można bez zastrzeżeń odnieść do spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych, które – podobnie jak te spółdzielnie – są spółdzielniami o szczególnym charakterze, wyznaczanym specjalnymi celami działalności. Domeną kas jest działanie na rzecz członków w celu zaspokajania ich interesów majątkowych przez oferowanie im prostych, łatwych w obsłudze i tanich narzędzi finansowych, a więc na warunkach korzystniejszych niż proponują banki komercyjne (np. udzielanie nisko oprocentowanych pożyczek i kredytów lub wysoko oprocentowanych lokat i rachunków oszczędnościowych). Ten szczególny cel działalności kas jest bardzo bliski celom spółdzielczości, w tym wypadku realizacji idei samopomocy finansowej, wykluczającej motyw zysku, jego osiągnięcie bowiem mogłoby nastąpić wyłącznie kosztem członków. Nie może budzić wątpliwości, że podobnie jak w wypadku spółdzielni mieszkaniowych, kasy działają w myśl zasady

racjonalnego gospodarowania, w sposób właściwy dobremu gospodarzowi, a więc racjonalnie, a nieosiągnięcie zysku (zarobku) wynika z charakteru realizowanych przez nie zadań i ustawowo określonego celu działalności.

Zawarta w art. 3 ust. 2 u.s.k.o.k. gwarancja niezarobkowego charakteru działalności kas – uzupełniona regulacją zawartą w art. 16 – dyktowana jest więc przede wszystkim dążeniem do ochrony interesów członków oraz do zachowania przez kasy ich spółdzielczego charakteru, a zatem nie stanowi argumentu na rzecz tezy, że kasy nie prowadzą działalności gospodarczej. W piśmiennictwie trafnie w związku z tym podniesiono, że ustawa o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych, stanowiąca *lex specialis* w stosunku do ustawy – Prawo spółdzielcze, nie wyłączyła kas z kręgu przedsiębiorców, lecz jedynie zredukowała pojęcie prowadzonej przez nie działalności gospodarczej o przesłankę zarobkowego charakteru.

Prowadzenie przez kasy działalności gospodarczej sankcjonował zresztą sam prawodawca w przepisach rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 21 listopada 2001 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych (Dz.U. Nr 138, poz. 1550; por. w szczególności załącznik do tego rozporządzenia). Takie same wnioski należy wysnuć z nowej ustawy o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych uchwalonej dnia 5 listopada 2009 r., która nie weszła jeszcze w życie, gdyż Prezydent skierował ją w dniu 30 listopada 2009 r. do Trybunału Konstytucyjnego; w tej ustawie niezarobkowy charakter przypisano tylko działalności Kasy Krajowej (art. 57 ust. 1), a z dokonanej tą ustawą zmiany art. 75 ust. 1 ustawy z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (Dz.U. z 2007 r. Nr 155, poz. 1095 ze zm.), polegającej na dodaniu do tego przepisu klauzuli, że uzyskania zezwolenia wymaga także wykonywanie działalności gospodarczej prowadzonej przez spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe, wynika jasno, że działalność kas jest uznawana przez ustawodawcę za działalność gospodarczą. Należy przy tym podkreślić, że czynności wykonywane przez kasy są czynnościami bankowymi, które znamionują działalność gospodarczą (art. 3 ust. 1a u.s.k.o.k.; por. uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 12 stycznia 2007 r., IV CSK 342/06, „Prawo Bankowe” 2007, nr 9, s. 9).

W tym stanie rzeczy, skoro działalność kas spełnia pozostałe wymagania przypisywane działalności gospodarczej, a więc stałość i powtarzalność czynności,

zawodowość, działanie we własnym imieniu oraz uczestnictwo w obrocie gospodarczym, to wszystkie cechy konstrukcyjne przedsiębiorcy przewidziane w art. 479² § 1 k.p.c. należy uznać za spełnione.

Z tych względów Sąd Najwyższy podjął uchwałę, jak na wstępie.